

Recidive en sociale verandering binnen 8 Antwerpse projecten

dr. Antoinette Verhage, Prof. dr. Lieven Pauwels, Jannie Noppe

In de stad Antwerpen wordt al een aantal jaren geïnvesteerd in heel wat projecten ter preventie van recidive, de opvang van jongeren of jongvolwassenen na een gevangenisstraf of het uitvoeren van alternatieve (werk-) straffen. Om zicht te krijgen op de werking en de effecten van deze projecten, schreef de stad in 2009 een kortlopend onderzoek uit dat het pleeggedrag na deelname aan één van deze projecten, maar ook de veranderingen die deze projecten op het gebied van sociale omgeving en andere levensdomeinen met zich meebrachten, in kaart wilde brengen. De bedoeling van de opdrachtgever (Stad Antwerpen) bestond er in eerste instantie in na te gaan in welke mate het überhaupt mogelijk is om zulk beeld te verkrijgen en een eerste aanzet geven tot de ontwikkeling van een recidivemonitor, een registratie-instrument dat moet toelaten om systematisch veranderingen in pleeggedrag en sociale situaties (levensdomeinen) van deelnemers in deze projecten te kunnen meten.

Tussen maart 2010 en januari 2011 werd dit kortlopend onderzoek uitgevoerd door de onderzoeksgroep Sociale Veiligheidsanalyse (UGent, België) onder het promotorschap van prof. dr. Lieven Pauwels, dr. Antoinette Verhage en prof. dr. Marleen Easton (Hogent). Jannie Noppe en Kenneth Hemmerechts waren als onderzoeker verbonden aan dit project.

Het onderzoek richtte zich op **twee zaken**: enerzijds het bestuderen van de huidige registratiemethoden en het doen van voorstellen tot verbetering, anderzijds het in kaart brengen van de effecten van projecten (voor zover deze meetbaar zijn) op het vlak van recidive en levensdomeinen.

Methoden

Dit werd gedaan aan de hand van een combinatie van methoden. Eerst werden verkennende interviews uitgevoerd, om zicht te krijgen op de stand van zaken qua registratie, maar ook op de doelstellingen van projecten en de mate waarin projecten zelf zicht hebben op hun effect. Vervolgens inventariseerden we de huidige registratiepraktijken. Tegelijkertijd werd beschikbaar cijfermateriaal (politiecijfers, registraties door projecten) verzameld met het oog op de meting van recidive. Omdat niet alle projecten echter 'het voorkomen van recidive' centraal stellen in hun doelstellingen - sommige projecten richten zich op het ten uitvoer leggen van een straf, of op het verbeteren van levensomstandigheden van jongeren of jongvolwassenen - en rekening houdend met de beperkingen van politiecijfers, werd aanvullend op de recidivemeting ook gekeken naar de mate waarin projecten een impact hebben op de levensdomeinen van jongeren. Met *levensdomeinen* doelen we op: verandering (verbetering) op het vlak van huisvesting, werk, vrijetijdsbesteding, omgaan met familie/vrienden, etc. Dit werd in kaart gebracht aan de hand van een dossieranalyse, gezien dit niet altijd structureel geregistreerd werd in de eigen databanken.

Hier konden we een eerste tussentijdse conclusie uit trekken: bij het bestuderen van effecten, zowel als het gaat om recidive als wanneer het gaat om effecten op levensdomeinen, moeten we zowel de doelgroep als de doelstellingen van de projecten in rekening brengen. Sommige projecten werken immers met hardnekkige *veelplegers*, of jongeren die ernstige feiten hebben gepleegd en daarvoor bijvoorbeeld een gevangenisstraf kregen, andere projecten voeren dan weer taakstraffen uit en

richten zich niet alleen op een heel andere doelgroep, maar hebben hier ook essentieel andere doelstellingen vooropgesteld.

Recidivemonitor als meetinstrument voor de evolutie van pleeggedrag en levensdomeinen

Tot op vandaag is een recidivemonitor als uniform registratie-instrument in België onbestaand. Dit betekent dat we bij het ontwikkelen van een recidivemonitor in eerste instantie naar methoden en praktijken in ons omringende landen (in hoofdzaak Nederland, cf. de recidivemonitor van het WODC¹) zijn gaan kijken. Hierbij hebben we in grote mate rekening gehouden met de aansluiting bij huidige registratiesystemen van de projecten zelf. Het zijn zij die weten welke informatie voor hen beschikbaar is, en wat relevant is om in de dagelijkse praktijk te registreren. Deze praktijkkennis, aangevuld met de minimale eisen voor een degelijke recidivemonitor, leidde tot een voorstel dat we aan de projecten presenteerden en (na een aantal aanpassingen gesuggereerd door de projecten) uiteindelijk ook aan de opdrachtgever voorlegden.

Resultaten van de aanzet tot evaluatie projecten

Naast het ontwikkelen van een registratie-instrument, deden we ook een aanzet tot evaluatie van de werking van de projecten, welke zowel kwantitatief als kwalitatief werd ingevuld. We spreken hier van een *aanzet* tot evaluatie omdat we ons bewust zijn van de beperkingen van de data die we gebruikt hebben bij het in kaart brengen van recidive voor de verschillende projecten. Enerzijds waren dit beperkingen die ons zicht op recidive belemmeren. Zo zijn we ons bewust van de beperkingen van de registraties op politieniveau: niet alle gepleegde feiten zullen immers bij politie en dus in deze registratie belanden. Daarnaast is er het feit dat we enkel beschikten over politiedata voor de stad Antwerpen, wat de scope van de gepleegde feiten in grote mate beperkt (met andere woorden: als een jongere een feit pleegt in Gent, is dit niet meegeteld). Beide zaken kunnen leiden tot een *onderschatting* van het aantal gepleegde feiten. Daar staat tegenover dat we, zoals gesteld, gebruik maakten van politiedata (wat dus betekent: politiecontact) en in die zin als teleenheid een vrij streng criterium (het gaat immers niet om veroordelingen op rechtbankniveau, maar om processen-verbaal op politieniveau) hanteren voor het meten van recidive. Dit kan leiden tot een *overschatting* van het aantal gepleegde feiten. Redenen genoeg dus om de nodige voorzichtigheid in acht te houden.

Met betrekking tot de ontwikkelingen die zich voordoen op de verschillende levensdomeinen moeten we ook een aantal kanttekeningen maken. Zo bleek doorheen de dossieranalyse dat projecten deze evoluties niet altijd registreren. Ook wordt de mate waarin er nood is aan verandering op bepaalde levensdomeinen, in projecten verschillend ingevuld (soms wordt aan de jongere gevraagd op welke domeinen hij/zij problemen ervaart, soms is dit een inschatting van de begeleider). Ook hier moeten we dus voorzichtig zijn met conclusies.

Resultaten

Rekening houdend met deze beperkingen kunnen we een aantal globale resultaten schetsen. Zo konden we voor elk project vaststellen dat de delictdichtheid (aantal feiten gepleegd vóór de

¹ <http://www.wodc.nl/onderzoek/cijfers-en-prognoses/Recidive-monitor/>

interventie, afgezet tegen de tijdsduur tussen feit en interventie) voor de helft van de projecten hoger ligt dan de recidivegraad (aantal feiten gepleegd na de interventie, afgezet tegen de tijdsduur).

Toch moeten we ons hoeden voor veralgemening want de referentieperiodes na de startdata zijn in het algemeen korter dan de referentieperiode ervoor (tijd vanaf het eerste PV) en het aantal bestudeerde respondenten in sommige subpopulaties is heel beperkt. Het systematisch gebruik van de recidivemonitor zou dit gebrek aan dergelijke informatie in de toekomst kunnen oplossen.

Bij aanvang van het project werd beslist om, daar waar mogelijk, de kwantitatieve metingen aan te vullen met kwalitatief onderzoek. Verschillen in de manier waarop men data adequaat bijhoudt, kunnen immers voor problemen zorgen. Daarom werd in dit onderzoek voor twee projecten een dossierstudie uitgevoerd. Uit de dossierstudies blijkt onder andere hoe moeilijk het is om het leven van harde-kernjongeren terug op de rails te krijgen. Los van de begeleiding zijn er heel wat andere factoren die roet in het eten kunnen gooien, zoals bijvoorbeeld een nieuwe aanhouding.

Toch kon één van de projecten, dat zich richt op harde kern jongeren tussen 18 en 30 jaar, het merendeel van de dossiers – ongeacht de status van afronding – op minstens één problematisch levensdomein verbetering realiseren; wat rekening houdend met de zware doelgroep al een grote stap vooruit is. Wanneer we dit vergelijken met de recidivecijfers, zien we een minder genuanceerd beeld: 31,25% van de bestudeerde populatie heeft opnieuw delicten gepleegd sinds de start van het project. Door deze groep werden gemiddeld 1,13 feiten gepleegd sinds de start van het project. Ter vergelijking: vóór deelname aan het project werden gemiddeld 1,08 feiten gepleegd.

Uit de dossierstudie bij een tweede project, dat zich richt op jongeren die voor de eerste maal in de gevangenis terechtkwamen, blijkt dat er, met uitzondering van één dossier, altijd vooruitgang werd geboekt op één of meerdere levensdomeinen – ongeacht de status van afronding. Wanneer we kijken naar de recidivecijfers, zien we dat 20 procent van de doelgroep minstens één feit heeft gepleegd sinds de start van het project. Door deze groep werden gemiddeld 2,85 feiten op jaarbasis gepleegd sinds de start van het project. Vóór deelname aan het project was dit 1,33 feiten per jaar. Ook hier krijgen we op basis van het cijfermateriaal een minder rooskleurig beeld dan hetgeen naar voren komt uit de dossieranalyse.

Aanbevelingen

We pleitten in de aanbevelingen dan ook voor het in rekening brengen van meer dan enkel de recidivecijfers bij het evalueren van projecten. Uit de evaluatie van de diverse projecten in deze studie blijkt dat een goede registratie een voorwaarde 'sine qua non' is om een analyse te maken van recidive. Het onderzoek heeft geleid tot de ontwikkeling van een recidivemonitor, tot de voorstelling van een aantal methoden om recidive te meten en bevat een eerste aanzet tot evaluatie van projecten die gericht zijn op het beperken van recidive.

Meer informatie:

Graag verwijzen we naar de publicatie van het onderzoeksrapport voor meer informatie. We verwachten deze publicatie tegen oktober 2011. Het onderzoeksrapport wordt uitgegeven door Maklu (www.maklu.be). Voor bijkomende info over onderzoeksprojecten van de onderzoeksgroep Sociale Veiligheidsanalyse zie: <http://www.sva.ugent.be/>.